

3/2011

42. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 148. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 97. vuosikerta

Kasvatus

Pääkirjoitus

Jyrki Hilpelä 207 Terapeuttinen tyyli

Artikkeleita

- Marjo Niemi – Tiina Tuijula 210 “Sen tulee olla palveleva ’yritys’.”
Opiskelijoiden käsitykset yliopistosta
oppimisympäristönä
- Kristiina Brunila 222 Kasvatus ja koulutus projektimarkkinoilla
- Tiiu Kuurme – Anu Carlsson 232 Koulu identiteetin muodostumisen tukena
- Erika Puro – Helena Sume 243 Erityispedagogiikan tieteenalaidentiteetin
– Tanja Vehkakoski rakentuminen professoreiden puheessa
- Helena Puhakka – Jussi Silvonen 256 Opinto-ohjaajan työstä ja hyvinvoinnista

Lyhyempiä kirjoituksia

Maija Lanas 268 “Maanpako on ajattelijalle sitä mitä koti
on naiville.” Monikulttuurisuuden
vastustuksesta ja kannattamisesta

Puheenvuoroja

- Tiina Saarenketo 273 Samanaikaisopetus – esimerkki yhdestä onnistuneesta yläkoulun toimintakulttuurin muutoksesta

Kirja-arviointeja

- Katariina Stenberg 281 Riittävän hyvä opettaja (*Pirjo Linnakylä*)
- Kati Komulainen – Seija Keskitalo-Foley 284 Yrittäjyyskasvutus hallintana
– Maija Korhonen (*Matti Rautiainen*)
– Sirpa Lappalainen (toim.)
- Jarno Paalasmaa (toim.) 286 Lapsesta käsin – Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja (*Maria Salonen*)
- John Dewey 289 Taide kokemuksena (*Lauri Väkevä*)

English Summaries

292

Kirjoittajat

294

Pääkirjoitus

Terapeuttinen tyyli

11-vuotias poika kieltäytyy osallistumasta koripallon peluuseen voimistelutunnilla. Hänestä moinen pallon perässä kirmailu on pelkästään naurettavaa. Hänen annetaan olla, mutta hänen käyttäytymisensä on toki noteerattu. Matematiikan tunnilla ovelle koputetaan ja valkotakkinen psykologi hakee hänet. Psykologi hymyilee lakkaamatta ja väittää, että hänestä on mukava tavata poika. Avoimen valkoisen takin alla on punainen jumpperi. Kaulassa on naisellisuutta korostava helminauha. Vastaanottohuoneessa psykologi kumartuu yli pöydän ja tarttuu poikaa olkavarresta. Hänen äänensä on hyvin lämmin. Hän kysyy, miten poika on viihtynyt Amerikassa. Poika arvaa, että kohta tullaan tapaukseen voimistelusalissa. Poika puhuu pitkään lukemistaan kirjoista ja radion kuuntelustaan. Lopulta psykologi kysyy, miksei poika halunnut pelata koripalloa. Ei huvittanut, poika vastaa enempää selittämättä.

Toisella tapaamisella psykologi tutkii pitkään pojan mappia ja poika yrittää arvata, millä testillä hänet yritetään ”avata”. Hän tuntee joukon testejä entuudestaan ja miettii, miten vastata niin, että psykologi vetää vesiperän. Psykologilla näyttää olevan paljon ajateltavaa. Sitten hän tekee päätöksensä. Hän antaa pojan mennä. Muutaman päivän päästä poika saa käteensä kirjeen vanhemmille vietäväksi. Se sisältää psykologin lausunnon.

Pojan nimi on Jan Myrdal. Hän on äskettäin tullut Tukholmasta New Yorkiin, missä hänen vanhemmillaan on johdettavanaan tärkeitä tieteellisiä projekteja. Vuosi on 1938. Koulu on korostetun progressiivinen, kuulun Columbian yliopiston kokeilukoulu. Pojan äiti on Alva Myrdal, kunnianhimoinen tutkija lapsipsykologian alalta. Kerran toisensa jälkeen poika on saanut toimia koehenkilönä. Niinpä hän on tutustunut tutkimuksen alla oleviin testeihin ja muodostanut niistä mielipiteitä. Psykologi ei kyennyt yllättämään poikaa: poika säilytti alusta loppuun varautuneisuutensa. Kaikesta huolimatta lausunnossaan psykologi osoitti päässeensä jäljille. Aikuiseksi vartuttuaan Jan Myrdal antoi ymmärtää elämäkerrallisissa teoksissaan ”Barndom” ja ”En annan värld”, että tutkijasuuruudet Gunnar ja Alva Myrdal olivat vanhempina aivan mahdottomia.

Poika muodosti koululle ongelman, mutta suoraviivaisen pakottamisen asemesta häntä lähestyttiin terapeuttisesti. Se ei ollut sattumaa. Psykologia oli saavuttamassa jalansijaa tieteessä, jolla ihminen oli hallittavissa. Psykologia toi järjestyksen tunteiden, toiveiden ja halujen kaokseen. Saatiin ote siitä, mikä aiemmin oli tulkittu irrationaaliseksi ja vaikeasti lähestyttäväksi. Tällaiselle tieteelle oli olemassa yhteiskunnallinen tilaus. Eva Illouz kuvaa Frankfurtissa pitämässään Adorno-luennoissa, miten psykologian inspiroima tyyli käsitellä tunteita löi itsensä läpi elämän eri alueilla. (Luennot kirjana ”Gefühle in Zeiten des Kapitalismus”.) Hän tarkastelee teemaansa yhteydessä kapitalismin kehitykseen 1900-luvulla. Kapitalismi muotoutuu käsi kädessä tietyn emotionaalisen kulttuurin kanssa. Tälle kulttuurille on ominaista määrätty ”tekniikat” tunteiden ymmärtämiseksi ja hallitsemiseksi. Illouz käyttää termiä ”terapeuttinen tyyli”. Esimerkkinsä hän poimii Yhdysvalloista.

Illouz näkee kuvaamansa kehityksen lähtölaukaukseksi Sigmund Freudin Amerikan matkan 1909. Luennoillaan Freud saattoi alkuun virran, joka ei enää pysähtynyt. Sen virran pyörteissä syntyi muun muassa elämänongelmiin tarttuva opaskirjallisuus, joka saavutti suosiota siksi, että se pohjautui tieteeseen ja oli suhteessa moraaliin neutraali. Se antoi ja vakiinnutti sanaston, jolla kukin saattoi jäsentää sekä omaa Minäänsä että suhteitaan toisiin. Terapeuttisen virran imuun joutuivat pian naistenlehdet ja aikanaan television talk show -ohjelmat.

Kun parisuhteet harvoin ovat yhtä keskeytyksetöntä auvoa, on tekniikoilla parisuhteen hoitamiseksi ja parantamiseksi taattu kysyntä. Niinpä sitten lukemattomat parit tekevät harjoituksia tyyliin ”mitä haluaisin puolisoni minulle tekevän”. Pannaan hartaimmat toiveet paperille ja vaihdetaan sitten puoliskon kanssa lappuja. Näiden tekniikoiden ydin on läheisiin suhteisiin liittyvien tunteiden rationaalistaminen. Kukin määrittelee keskeiset arvonsa ja sovittaa tunteensa johdonmukaisesti niihin. Ristiriidat eliminoidaan. Näin tulee määritellyksi oma Minä hiukan tyylytelynä. Olenko esimerkiksi seikkailunhaluinen vai annanko etusijan turvallisuudelle? Suhde toiseen rakennetaan sitten tietoisesti omiin arvoihin ja mieltymyksiin sopivaksi. Ihmisestä sanotaan tällä tavoin tulevan autonominen. Partneri saattaa kyllä mainittujen syväluotausten tuloksena osoitautua täysin sopimattomaksi, jolloin edessä on uuden etsintä.

Monet tekniikat sisältävät tunteiden ja toiveiden pisteyttämisen, jolloin testin tulos voidaan lukea numeroarvosta. Testeissä tunteet yhteismitallistetaan, tehdään mitattaviksi suureiksi. Jo pelkkä tunteiden paperille pano merkitsee etäisyyden ottoa ja ulkoistamista. Tämä on omiaan heikentämään tunteita, mikä negatiivisten tunteiden kohdalla on toivottavaakin. Mutta käykö positiivisille tunteille samoin? Mitä sisimpämme kääntäminen ulkoiseksi esitykseksi merkitsee tunte-elämämme kannalta? Taiteilijat ovat aina tehneet niin, mutta eivät psykologian määrittämässä sanastossa, vaan muotojen, värien, sävelten, liikkeen ja runokuvien kielessä. Taiteelle ominainen aistimellisuus ei ole läsnä tieteen tarkoituksiin luodussa kielessä.

Niille, jotka eivät vielä koe parisuhteen kyseenalaista onnea, mutta haluaisivat kokea, on olemassa parinetsintäpalvelut. Nykyisin kysymyksessä on merkittävä psykologialle ja tietotekniikalle rakentuva liiketoiminta. Se tuottaa silloinkin, kun autot ja puhelimet jäävät myymättä. Halukkaan pitää paitsi hellittää kukkaronsa nyörejä myös nähdä vaivaa. Eva Illouzin mukaan asiakkaan on rakennettava itsestään psykologinen profiili vastaamalla lähes 500 kysymykseen. Tämän jälkeen kone panee toimeksi ja etsii ideaalisen partnerin. Proseduuri tuo mieleen työntekijän rekrytoinnin silloin, kun halutaan olla poikkeuksellisen perusteellisia. Vaikuttavasta tieteellisyydestä huolimatta tulos on usein yhteen saatetuille pettymys. Suurista odotuksista huolimatta he joutuvat toteamaan, ettei vastavuoroista vetoa ole. Tekeekö huomiotta jätetty lihallinen Minä kapinan? Onko ihmisten fyysisessä kohtaamisessa sellaisia ratkaisevia irrationaalisia elementtejä, jotka karkaavat jokaiselta tietokoneohjelmalta?

Terapeuttinen tyyli on valloittanut myös työelämän. Nopea silmäys työpaikkailmoituksiin vakuuttaa ”erinomaisten vuorovaikutustaitojen” välttämättömyydestä. Niihin nähden substanssi-osaaminen vaikuttaa toisarvoiselta. Eva Illouz johdattaa tämänkin ilmiön juurille. Kun perustajat teollisuudessa väistyivät ammattijohtajien tieltä, tuli johtamiseen tieteeseen pohjaava ote. Tuotantoprosessia sujuvoitettiin insinöörیتieteen keinoin. Toimintaan haettiin maksimaalista rationaalisuutta. Mutta insinöörیتieteen mahdollisuudet olivat rajatut. Sen täydennykseksi tarvittiin psykologiaa. Uskottiin, että pyrittäessä kohottamaan tuottavuutta ei saanut unohtaa työntekijöiden tunteita ja asenteita. Ei suinkaan ollut yhdentekevää, olivatko työntekijät lojaaleja ja luotettavia vai vihamielisiä ja petollisia. Jos työntekijöiden tunteita pystyttäisiin ohjaamaan oikeaan suuntaan, olisi paljon voitettu. Ehkä tuottavuus olikin pitkälle kiinni juuri työpaikan emotionaalisesta kulttuurista. Tälle työelämän psykologialle laski perustan Elton Mayo jo 1920-luvulla suorittamillaan tutkimuksilla.

Työelämän käyttöön otettiin jokseenkin sellaisenaan terapeuttinen haastattelu. Sen ydinajatus korostaa toisen keskittynyttä kuuntelemista. Kuuntelija ei saa keskeyttää, ei kyseenalaistaa, ei tarjota neuvoja. Korkeintaan hän voi auttaa puhujaa sanomaan vielä paremmin sen, mitä tämä ajaa takaa. Sisintään purkavan on saatava kokemus, että hän tulee kuulluksi. Kuuntelija sitoutuu pitämään keskustelun luottamuksellisena. Puhujaksi ajatellaan työntekijä ja kuuntelijaksi auktoriteetti-asemassa oleva työnantajan edustaja.

Vuorovaikutus- ja viestintätaidot sisältävät todellisen johtamisen teknologian. Johtajan on luonnollisesti tunnettava itsensä. Mutta lisäksi hänellä on oltava oikea kuva siitä, miltä hän näyttää muiden silmissä. Ellei tiedä vaikutustaan muihin, ei tuo vaikutus ole hallittavissa. Empatia, kyky tunnistaa toisen ajatukset ja tunteet, on johtajalle keskeinen. Se on avain toisen ymmärtämiseen. Johtajan on osattava lukea vähäisiäkin merkkejä. Omien tunteiden hallinta on edellytys hyvälle johtamiselle. Johtaja ei saa olla tunnekuohujen vietävissä. Kommunikatiivisesta pätevyydestä on tullut tärkein ammatillista menestystä ennustava tekijä. Se on eri asia kuin sosiaalisuus. Liisa Keltikangas-Järvisen mukaan (”Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot”) sosiaalisuus on temperamentin piirre, sosiaaliset taidot taas opittuja.

Terapeuttinen tyyli tuo työelämään pehmeyttä. Työntekijät purkavat turvallisesti paineensa. Emotionaaliset umpisolmut avataan. Konfliktit hoidetaan ennalta ehkäisevästi. Johtaminen sättimällä ja uhkailemalla lienee tullut jo Suomessakin tiensä päähän. Mutta rajaako psykologinen diskurssi ulos joitakin tärkeitä teemoja? Työntekijän ja työnantajan etujen vastakkaisuus tuskin on siinä etualalla. Se ei ole psykologinen ongelma. Korostetun tasa-arvoinen puhetapa yrityksessä peittää jyrkät statuserot eri työntekijäryhmien välillä. Jutellaan ikään kuin työkavereiden kesken, vaikka palkkaerot voivat olla monikymmenkertaisia.

Jyrki Hilpelä

Tiivistelmät

Nieminen, Marjo – Tuijula, Tiina. 2011. "SEN TULEE OLLA PALVELEVA 'YRITYS'". OPISKELIJOIDEN KÄSITYKSET YLIOPISTOSTA OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ. *Kasvatus* 42 (3), 210–221.

Tässä artikkelissa on tarkoituksena selvittää, millaisia käsityksiä opiskelijoilla on yliopistosta oppimisympäristönä. Tutkimusaineisto koostuu 81 opiskelijan eläytymismenetelmällä kerätystä kirjoitelmasta, jossa vastaajat kirjoittivat lyhyen kertomuksen siitä, millainen oppimisympäristö yliopisto heidän kokemuksensa mukaan on tai millainen he toivoisivat sen olevan. Tulosten mukaan opiskelijat ja heidän oppimisympäristökuvauksensa voidaan ryhmitellä neljään tyyppiin sen mukaan, miten nämä sijoittuvat ulottuvuuksilla oppiminen yhteisössä – oppiminen yksilönä sekä oppiminen kuluttamisena – oppiminen oppimisena. Ryhmittelyn tyypeistä "nykyisiin tyytyväiset" sekä "individualistiset koulutusurapolkuilijat" sijoittuivat yksilöulottuvuuteen, mutta erosivat toisistaan suhtautumisessaan oppimiseen. "Koulutusurapolkuilijat" näkivät yliopiston koulutusvaihtoehtojen tavaratalona ja siellä annettavan opetuksen palveluna, jota he kuluttavat "suorittaakseen" oppimisen. "Nykyiseen tyytyväisillä" nyky-yliopisto ilmeni ideaalina ja sen suomat koulutusmahdollisuudet nähtiin oman, yksilöllisen oppimisen ja kehittymisen mahdollistajana. Näin oli myös "laajalaisilla skenaarikoilla", joille erittäin tärkeää oppimisessa olivat lisäksi yhteisölliset suhteet ja yhteisön tuki ja joiden ideaaliyliopistoa voisi nimittää moninaiseksi yliopistoksi. "Yhteisöllisiä kuluttajia" voisi luonnehtia vaativiksi, palvelutietoisiksi kuluttajiksi ja heidän ideaaliyliopistoaan yhteisölliseksi palvelukeskusyliopistoksi.

Asiasanat: yliopistot, oppimisympäristö, opiskelijat, käsitykset

Brunila, Kristiina. 2011. KASVATUS JA KOULUTUS PROJEKTIMARKKINOILLA, *Kasvatus* 42 (3), 222–231.

Liiketaloudesta ja markkinoista kumpuavista toimintatavoista on alkanut tulla kasvatusta ja koulutusta arvottavia itsestäänselvyyksiä. Käännettä on raamittanut julkisrahoitteinen projektityö, joka on samalla säädellyt toiminnan ehtoja. Artikkelissani kysyn, minkälaisia seurauksia aiemmin voittoa tavoittelemattoman toiminnan – koulutuksen, kehittämisen ja tutkimuksen – siirtymisellä julkisrahoitteisiksi projekteiksi on ollut. Tuon esille, että markkinalähtöinen ajattelu turvautuu yhteiskunnassamme yhä laajemmalle elämämpiiriin ulottuviin valan muotoihin. Koulutuksen ja kasvatuksen siirtymisellä projekteihin on seurauksia, joita tulisi tutkimuksissa huomattavasti laajemmin huomioida.

Asiasanat: projektiyhteiskunta, projektitapaistuminen, subjektifikaatio

Kuurme, Tiiu – Carlsson, Anu. 2011. KOULU IDENTITEETIN MUODOSTUMISEN TUKENA. *Kasvatus* 42 (3), 232–242.

Minkälaisia tunteiden, oivallusten ja kokemusten todellisuutta koulussa tuotetaan, eli miten ja millaisina oppilaat koulussa löytävät itsensä? Aluksi tarkastelemme sitä, mitä tarkoitetaan, kun tarkastellaan identiteettikäsitteen laajaa ja monimutkaista merkityskenttää. Mikä identi-

teetin käsityksen ulottuvuuksista on eniten yhteydessä ihmisen olemisen peruskysymyksiin, joita ei voi paeta? Saavutetun erittelyn perusteella pyrimme kuvailemaan ja vertailemaan muutamia näkökulmia suomen ja eestin koululaisten koulun arjessa ja tekemään johtopäätöksiä siitä, miten todellisuus heidän tulkitsemanaan voi vaikuttaa heidän minuutensa muotoutumiseen.

Asiasanat: koulukokemukset, identiteetti, autenttisuus, koulun pedagoginen tehtävä

Puro, Erika – Sume, Helena – Vehkakoski, Tanja. 2011. ERITYISPEDAGOGIIKAN TIETEENALIDENTITEETIN RAKENTUMINEN PROFESSOREIDEN PUHEESSA. *Kasvatus* 42 (3), 243–255.

Artikkelissa tarkastellaan erityispedagogiikan tieteenalidentiteetin rakentumista ja reviirin määrittymistä alan portinvartijoiden, professorien, puheessa. Tutkimusaineisto koostuu kymmenen erityispedagogiikan professorin teemahaastattelusta, joiden analyysia ohjasi sosio-konstruktionistinen, diskurssianalyttisesti suuntautunut lähestymistapa. Professorien haastatteluista nimettiin viisi erilaista tapaa puhua erityispedagogiikasta. Näitä ovat professionaalinen, emansipatorinen, relativistinen, kriittinen ja autonominen puhetapa. Tutkimuksen lähtökohtana on Becherin (1989; Becher & Trowler 2001) teoria tieteenalojen järjestäytymisestä omiksi heimokulttuureikseen.

Asiasanat: erityispedagogiikka, professori, tieteenalidentiteetti, akateeminen heimokulttuuri

Puhakka, Helena – Silvonen, Jussi. 2011. OPINTO-OHJAAJAN TYÖSTÄ JA TYÖHYVINVOINNISTA. *Kasvatus* 42 (3), 256–267.

Artikkelissa tarkastellaan sitä, miten oppilaitoksissa ohjaustyötä tekevät opinto-ohjaajat sitoutuvat työhönsä, miten he kokevat työnsä, mikä auttaa heitä jaksamaan ja mitkä asiat vievät heidän voimiaan. Artikkelin näkökulmana on positiivisen työhön sitoutumisen, ns. työn imun, kartoittaminen opinto-ohjaajien oman kokemuksen valossa. Asiaa tutkittiin Joensuu-yliopistosta valmistuneille opinto-ohjaajille suunnatulla kyselyllä (355 opinto-ohjaajaa tavoitettiin, 77 vastasi). Lomake koostui työn imu -mittarista ja opinto-ohjaajien kokemuksia kartoittavista avoimista kysymyksistä. Aineiston analyysin pohjalta muodostettiin alustavaksi työhypoteesiksi tarkoitettu tulkinta opinto-ohjaajien työhyvinvoinnista ja työhön kiinnostumisesta.

Tulostemme mukaan opinto-ohjaajat kokevat vahvaa työn imua ja ovat työhönsä sitoutuneita. Tutkittu ohjaajien ryhmä osoittautui myös varsin homogeeniseksi. Työssä voimia vievät työn organisoinnin ongelmat, esimiestyön ja muun tuen puute sekä yhteistyön vaikeudet. Työn imua tuottaviksi tekijöiksi osoittautuivat esimiehen tuki, mahdollisuus vaikuttaa omaan työhönsä ja työlle saatu tunnustus.

Asiasanat: opinto-ohjaajat, opinto-ohjaus, työn imu, hyvinvointi